

Recension

Toleration: A Critical Introduction

Catriona McKinnon

Routledge 2006. 218 s. ISBN 0-415-32290-1

Det är lite underligt att så få filosofer ägnat toleransbegreppet någon riktig uppmärksamhet. Det är ju som Catriona McKinnon, verksam vid universitetet i Reading, noterar trots allt tillsammans med frihet, jämlikhet och några till, ett av de centrala begreppen i demokratisk ”diskurs” (s. 13-4).

Mycket av det som skrivits om toleransbegreppet de senast 30 åren har kommit från universitetet i York, i anslutning till ”Morrell Studies in Toleration Programme”. Även denna bok bygger på föreläsningssanteckningar från när McKinnon undervisade där.

Boken består av två delar, en teoretisk och en tillämpad del. Syftet är, som titeln anger, att tjäna som introduktion till de främsta samtida teoretiska försöken att klargöra toleransbegreppets innebörd och rättfärdigande. Därtill är det ett försök att klargöra de problem som uppstår när vi försöker praktisera tolerans (s. 16).

Men med tanke på att det är en introduktion till ämnet så är det lite konstigt att den, enligt mig, bästa, mest omfattande och klargörande boken på området, saknas i litteraturlistan. Jag tänker på Preston Kings *Toleration* (utgiven 1976). McKinnons teoretiska del hade vunnit på att ta till sig lite av Kings noggranna undersökning av toleransidéns logiska struktur och klargörande av vad tolerans är och inte är, varför, och vad som skiljer tolerans från andra sätt att underlåta att ingripa i vad andra gör.

McKinnon börjar med att skissera de omständigheter som möjliggör tolerans (”circumstances of tolerance”). Hon säger:

Om något är ett faktum om den mänskliga naturen och dess verksamhet på en begränsad planet med begränsade resurser, så är det detta: konflikter mellan personer är ett permanent inslag i deras interaktion i sociala sammanhang (s. 6).

McKinnon är snabb att tillägga att det inte är så att tolerans är den

enda lösningen på detta problem. Det skulle mycket väl kunna lösas genom att man tvingar dem man är oense med, om man har möjlighet till det. Historien visar på många sådana exempel.

Vi känner igen denna tanke från Rawls, som talar om ”rättvisans omständigheter”. Rawls tänker sig (i likhet med Hume) att vissa omständigheter som har med människans natur att göra (t.ex. girighet, småsinthet, egoism, etc.) tillsammans med yttre omständigheter (t.ex. naturlig brist på resurser, begränsade geografiska områden, etc.) gör en rättvisuppfattning möjlig och nödvändig (se Rawls 1972: §§ 1 och 22; även 1993: 3–10; jfr Hume 1969 536–52).

Närmare bestämt är det enligt McKinnon fyra saker som utgör toleransens omständigheter, nämligen: (1) att personer är oeniga om värden, vad som är gott eller ont, rätt och fel; att det som tolereras (2) ogillas och (3) anses viktigt (eller i alla fall inte trivialt) för den toleranta agenten; slutligen (4) att den toleranta agenten också har i sin makt att på något sätt att lägga sig i det han ogillar. Detta är saker som utmärker alla situationer där man kan tala om tolerans.

Men för att någon ska kunna kallas tolerant, vidare, krävs också (5) att agenter underlåter att ingripa eller utöva sin makt att ingripa, och (6) att de underlåter för att de anser att det är en moralisk plikt att göra det.

Jag tycker att detta i stort verkar vettigt. Framför allt så är det i linje med hur de flesta teoretiker som behandlat saken uppfattar det. Men en sak jag funderar över är varför (4) är nödvändig. De flesta inflytelserika definitioner av toleransbegreppet som jag stött på framhåller att agenten ska ha i sin makt att faktiskt kunna utöva tvång över andra för att han ska kunna kallas tolerant, om han underlåter att göra det (t.ex. King 1998: 24–5; dock ej Cohen 2004: 68–9). Kan man inte tänka sig en tolerant person, som *faktiskt inte* har möjlighet att tvinga andra?

Jo, jag tror det. Tolerans har att göra med två motstående önsningar: en att ingripa i vad man ogillar eller finner omoraliskt, och en önskan att inte ingripa för att det av någon anledning är moraliskt påbudet att inte göra det (se ex. Horton 1996). Detta kallas ibland för ”toleransens paradox”, men är i själva verket inte alls en paradox, då tolerans handlar om ”prioriteringar”. I detta fall är den andra önskan av större vikt, eller av högre prioritet, varför man bortser från önskan att tvinga någon eller något man ogillar eller finner omoraliskt. King klargör detta (1998: 27–33), och McKinnons bok hade som sagt mått bra av tydlighet kring dessa teoretiska bitar.

Men om man nu har denna första önskan, och *felaktigt tror* sig ha makt att ingripa i vad andra, som man är oense med, gör, så är man tolerant om man underlåter att försöka ingripa för att man anser att man har en moralisk skyldighet att inte ingripa. För mig framstår det så i alla fall.

I de fall som McKinnon diskuterar underlåter man att ingripa i vad man ogillar eller finner omoraliskt för att man inte tror sig kunna tvinga andra, eller för att man inte tror att direkt tvång är den bästa metoden att förtrycka andra, eller av någon liknande anledning (s. 15–6). Men då kan man knappast kallas tolerant. Man inser ju inte att det finns moraliska skäl att underlåta att ingripa, och det är ju det som är själva poängen med toleransidén! Det har inte så mycket att göra med att man har eller inte har möjlighet att ingripa i vad andra gör.

McKinnons bok bidrar inte nämnvärt till diskussionen om de formella aspekterna av toleransbegreppet. Däremot utgör hennes bok ett viktigt bidrag till förståelsen av de olika skälen för att förhålla sig tolerant.

Hon diskuterar och underkänner skäl som har att göra med värdeskepticism och värdepluralism, för att i stället fokusera på att det för ”resonliga” (”reasonable”) personer finns skäl att förhålla sig toleranta inför sådant de ogillar eller finner omoraliskt. Här klargör hon Rawls föreställning om detta, och vad han kallar ”burdens of judgment”. I korthet tänker hon sig att en resonlig agent försöker rättfärdiga sina handlingar inför dem som berörs av dem, och med anledning av det faktum att fullt förnuftiga personer kan komma till olika slutsatser när det gäller de ”stora frågorna” i livet – på grund av vad Rawls kallat ”the burdens of judgment” (Rawls 1993: 48–66) – så är det *rimligt* (”reasonable”) att förhålla sig tolerant till andra. För om agenter ska försöka rättfärdiga sina handlingar på grunder som alla kan godta, givet sina olika föreställningar om värde, så måste man bortse från kontroversiella tolkningar av moraliska eller religiösa uppfattningar (s. 70–3). McKinnon säger att i ett samhälle, karaktäriserat av rimlig oenighet, så bör en resonlig person, oavsett hur övertygad hon är om sanningen hos sina egna (rimliga) föreställningar, inse detta:

[A]tt kräva att politiska principer ska rättfärdigas med hänvisning till dessa föreställningars sanning, framstår för människor, med lika rimliga föreställningar, som att hennes föreställningar ges denna vikt enbart för att de är just *hennes* föreställningar. (s. 73)

Härav kan andra, som berörs, invända mot ett sådant rättfärdigande – vems föreställningar det är, är inte relevant. Man måste anföra andra skäl för sina principer. Jag tycker personligen att det här är ett lovande försvar av toleransidén.

Men det är också intressant att McKinnon gör ett försök att konfrontera problemen med att avgöra vad som faktiskt är rimligt. För, vad betyder det *mer precis* att en person har eller inte har skäl att invända mot en handling? Vad skulle en agent rimligen invända mot? Varför? Om vi tycker att människor ska få leva som de vill, så länge de inte skadar eller stör andra, vad innebär då ”skadar eller stör”? Vilken uppfattning om

”skada” kan rimligen anges som skäl inför andra? Därtill: när det gäller en del frågor så är det inte så att människor skadas på ett uppenbart sätt. I stället har vi ofta att göra med olika ”anstöt”. Så, hur skulle man kunna avgöra när anstöt utgör rimlig grund för inskränkningar av individers handlingar? Och hur ska någons intresse i att inte känna anstöt vägas mot andras intressen i att utföra handlingar som väcker anstöt?

Det här är många frågor som behöver svar, och förhoppningarna är stora på kapitel 6, som ägnas åt dessa problem. McKinnon använder sig där av Joel Feinbergs distinktion mellan skada och anstöt för att distinktionen inte förutsätter en viss moralisk, etisk eller politisk övertygelse, och därför kan tjäna som ett argument i den meningen som Rawls tänker sig att moraliska (eller politiska) skäl ska göra.

Tanken är att vi tar ”allvarligt anstöt” när handlingar berör våra moraliska eller religiösa föreställningar; allvarligare än när vi tar anstöt av andra obehagliga, men ganska triviala, intryck. De flesta anser också att det har betydelse ifall handlingen som orsakar anstöt är viktig för agenten som utför handlingen, om det finns något socialt värde i att handlingen tillåts, om det finns alternativa sätt att handla och om handlingen primärt är avsedd att orsaka anstöt. Detta öppnar för att riktigt värdelösa, förnedrande offentliga handlingar, riktade mot någons moraliska eller religiösa övertygelser, skulle kunna inskränkas med hänvisning till det anstöt det väcker hos någon.

Men McKinnon tycks mena att denna uppfattning i sista hand har att göra med individers rättigheter. Det finns exempelvis ingen rättighet att inte behöva uppleva det obehag som orsakas av blotta vetskapen att andra lever eller betar sig på sätt som man finner anstötligt. Därför kan man inte använda det (känslan av anstöt) som skäl för att kriminalisera en handling (s. 89).

Härav går McKinnon över till att undersöka rättighetsbegreppets struktur. Rättigheter är tänkta att illustrera individens intressen på så sätt att om x är tillräckligt värdefullt för en person P så att andra kan anses ha en motstående skyldighet att se till att P får x , så kan man säga att P har *rätt* till x (s. 90). Därefter klargörs vilka rättigheter som individer kan anses ha: först abstrakta politiska fri- och rättigheter, därefter socioekonomiska rättigheter, och till sist olika grupprättigheter (s. 93–4).

Och det är nu man förväntar sig att hon mer precist ska klargöra hur hon tänker sig att en föreställning om rättigheter, eller individers intressen, ska vägleda oss när vi ska klargöra vad som är och inte är resonligt. Men del I, den teoretiska delen, av boken är slut och man går över till att i del II undersöka tolerans i praktiken (gällande huvuddukar i franska skolor, kvinnlig omskärelse, pornografi, yttrandefrihet och att förneka Förintelsen).

Tanken är nog att del II ska visa hur rättighetsidén hjälper oss klargöra

vad som är rimligt. Och på vissa håll så antyds svaret. Men det känns lite snopet att klippa av just när man tror att en välbehövlig diskussion om rimlighet ska ta vid.

Men boken är trots allt ”endast” en introduktion, med syftet att låta resonemanget vara tillämpligt oavsett om man företräder någon slags värdeskepticism eller värdepluralism, och inte enbart om man delar hennes uppfattning om att ”resonlighets-försvaret” är det lämpligaste. Men jag hade hellre sett att hon utvecklade detta försvar. Det hade gjort resonemanget klarare.

ANDERS HANSSON

LITTERATUR

- Cohen, Andrew Jason. 2004. ”What Toleration Is”, *Ethics* (July).
- Horton, John. 1996. ”Toleration as a Virtue”, i *Toleration: An Elusive Virtue*, red. David Heyd. Princeton: Princeton University Press.
- Hume, David. 1969. *A Treatise of Human Nature*, red. E. C. Mossner. Harmondsworth: Penguin.
- King, Preston. 1998. *Toleration*. London: Frank Cass.
- McKinnon, Catriona. 2006. *Toleration: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Rawls, John. 1972. *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Rawls, John. 1993. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.